

Schweizerische Eidgenossenschaft

Confédération suisse

Confederazione Svizzera

Confederaziun svizra

Swiss Confederation

Federal Department of Justice and Police FDJP
State Secretariat for Migration SEM

Izveštaj o projektu

Ka mirnoj koegzistenciji

Jačanje kapaciteta i partnerstava za upravljanje migracijama u Srbiji

Izveštaj o projektu

Ka mirnoj koegzistenciji

Jačanje kapaciteta i partnerstava za
upravljanje migracijama u Srbiji

Beograd 2023

Sadržaj i stavovi izneti u ovom izveštaju ne izražavaju nužno stavove
Međunarodne organizacije za migracije (IOM) i Vlade Švajcarske.

Izveštaj o projektu
KA MIRNOJ KOEGZISTENCIJI
Jačanje kapaciteta i partnerstava za upravljanje migracijama

Izdavač

Centar za kriznu politiku i reagovanje
Orfelinova 33, Beograd
office@crpc.rs

Za izdavača

Vladimir Sjekloća

Urednik

Vladimir Sjekloća

Autor

Maja Dragojević

Lektura

Andrijana Lazović

Dizajn i prelom

Miloš Marinković

Tehnička podrška

Dejan Đošić

Autorka se zahvaljuje kolegama kulturnim medijatorima na pruženoj pomoći u predstavljanju sistema obrazovanja u zemljama porekla.

Beograd, 2023

Sadržaj

Uvodna reč o projektu	1
Pregled aktivnosti	5
Radionice	5
Metodologija	6
Rezultati	6
Stručni skupovi	7
Istraživanje – rad sa decom u mešovitim migracijama	8
Metodologija	8
Rezultati	8
Evaluacija stručnih skupova	16
Obrazovanje u zemljama porekla	19
Ukrajina	19
Avganistan	21
Irak	22
Sirija	23
Burundi	24
Zaključci i preporuke	27
Terminologija	33
Reference	35

Uvodna reč o projektu

Projekat pod nazivom „Ka mirnoj koegzistenciji“ (*Towards Peaceful Coexistence*) ima za cilj da unapredi društvenu koheziju u zajednicama gde obitava veći broj migranata i izbeglica u Srbiji, a usmeren je prvenstveno na decu srednjoškolskog uzrasta, kao i nastavnike i nastavno osoblje lokalnih osnovnih i srednjih škola i gimnazija. Projekat je sproveden uz podršku Međunarodne organizacije za migracije (IOM) i Vlade Švajcarske u periodu od decembra 2022. do jula 2023. godine.

Uz konsultacije sa predstavnicima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, ovom inicijativom obuhvaćeno je 254 učenika iz 8 srednjih škola i gimnazija u Subotici, Somboru, Šidu i Obrenovcu, kao i 48 nastavnika, nastavnog osoblja i saradnika iz ukupno 14 srednjih, osnovnih škola i gimnazija iz Subotice i Beograda.

Podstičući interkulturnalnu i razmenu iskustava i znanja, kao i aktivnu participaciju učesnika, Centar za kriznu politiku i reagovanje je tokom trajanja projekta organizovao četiri radionice za srednjoškolce u pomenutim gradovima, kao i dva stručna skupa (tribine) za nastavnike i nastavno osoblje u Subotici i Beogradu.

Ovim aktivnostima prisustvovali su migranti i izbeglice, među kojima su i neki od kulturnih medijatora Centra, koji su učenicima predstavili svoje životne priče i iskustva stečena tokom puta, zatim preneli utiske o životu u Srbiji i tako doprineli boljem razumevanju problema sa kojima se susreću ljudi u mešovitim migracijama.

Osim predavača iz Centra za kriznu politiku i reagovanje, koji su predstavili neke od obrazovnih sistema i karakteristika zemalja porekla izbeglica i migranata, predavači iz IOM-a, UNHCR-a, Osnovne škole „Avram Mrazović“, Doma učenika „Jelica Milovanović“ , Udruženja Žir i mentorka imenovana od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, na radionicama i skupovima su predstavili svoje aktivnosti i izazove u radu sa ljudima u mešovitim migracijama, iskustva i primere dobre prakse u radu sa decom izbeglicama i migrantima i njihovog uključivanja u obrazovni sistem Srbije. Bilo je reči o zaštiti dece, uključujući i zaštitu od internet nasilja, prevenciji nasilja u školama, zatim o upravljanju krizom i vršnjačkoj podršci, kao i o odlikama stigmatizacije i diskriminacije i sličnim temama.

Na kraju, inicijativom je podržana i ova publikacija, koja ima za cilj da predstavi iskustva stečena projektom i da analizira koje prepreke i sugestije u radu sa decom u mešovitim migracijama identifikuju nastavnici i nastavno osoblje u formalnom obrazovanju, sa posebnim osvrtom na obrazovne sisteme u zemljama porekla iz kojih dolaze deca.

U tekstu će biti korišćeni termini deca u mešovitim migracijama koji podrazumevaju decu migrante, tražioce azila i izbeglice, koji se nalaze u Srbiji, među kojom su nepraćena deca ili deca odvojena od roditelja/staratelja.

5

Pregled aktivnosti

Radionice

254 učenika

8 srednjih škola i gimnazija

U saradnji sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, u četiri opštine u Vojvodini i Beogradu kontaktirane su lokalne srednje škole i gimnazije. Njihovi učenici imali su priliku da učestvuju na radionicama održanim u Gimnaziji „Svetozar Marković“ u Subotici (27.02.2023), Gimnaziji „Veljko Petrović“ u Somboru (29.03), Tehničkoj školi u Obrenovcu (06.04) i u Kulturno-obrazovnom centru Šid (16.05).

Ukupno je 254 učenika iz osam srednjih škola i gimnazija iz Subotice, Sombora, Obrenovca i Šida prisustvovalo radionicama. Na četiri radionice učestvovale su 134 učenice i 120 učenika dve tehničke škole iz Šida i Obrenovca, zatim tri gimnazije iz Subotice, Sombora i Šida, jedne srednje škole iz Sombora kao i dve medicinske škole iz Subotice i Sombora. Prosečna starost učenika prisutnih na radionicama iznosila je 16,5 godina.

Radionice su podeljene u dva dela – prvi se bavio izbegličko-migrantskim kontekstom, dok su predavači često i sami poticali iz neke od predstavljenih zemalja, dok je drugi deo bio posvećen obrazovnom sistemu i izazovima rada u mešovitim odeljenjima,

koja pohađaju lokalna i deca izbeglice i migranti, kao i primerima dobre prakse. Učenici su imali priliku da saznaju više o izazovima izbeglištva i migracije, kulturama iz koje dolaze migranti, tražioci azila i izbeglice u Srbiju, problemima sa kojima se ova populacija susreće u zemljama porekla, na putu i u zemljama destinacije, zatim o obrazovnim sistemima u zemljama porekla. Učenici su se upoznali sa načinima rada različitih organizacija koje pomažu ljudima u mešovitim migracijama, zatim problemima stigmatizacije i diskriminacije, prevencije nasilja u školama, kao i važnošću vršnjačke podrške.

Radionicama je prisustvovalo i 19 izbeglica iz Iraka, Sirije, Avganistana, Ukrajine, Rusije i Jermenije, koje su sa učenicima podelile svoja iskustva i zapažanja o obrazovanju u njihovim zemljama, problemima sa kojima su se susreli na putu do Srbije, kao i izazovima u ovoj, za njih novoj zemlji.

134 učenice i
120 učenika učestvovalo je na radionicama

Metodologija

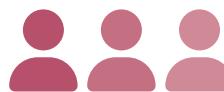
Kako bi se utvrdio stepen zadovoljstva učenika održanim radionicama i prikupile sugestije za dalje unapređenje tematike i sadržaja, nakon svake od radionica, sprovedena je evaluacija radionica. Odgovori su dobijeni kvantitativnim putem (anketom). Ukupno je 199 učenika popunilo je evaluativni formular.

Rezultati

Tokom radionica podsticana je interakcija između predavača i učenika, aktivna participacija i međusobna razmena mišljenja i iskustava. Ovakav pristup opravdao je očekivanja 80% ispitivanih

učenika, dok je 79% učenika izjavilo da su im radionice omogućile da bolje razumeju teme o kojima je bilo reči. Visok procenat, čak 82% učenika, izjavilo je da su mogli da slobodno iskažu svoje mišljenje. Značajno je naglasiti da su radionice donele nova saznanja za 84% učenika.

Nekih 5% ispitivanih učenika bi želelo da sazna više detalja o ženama i deci izbeglicama i migrantima (po 20% datih odgovora). Takođe, učenici bi na budućim radionicama želeli da nauče više o samim kulturama i stilu života populacije u mešovitim migracijama (30% datih odgovora), kao i da sazna više o iskustvima na putu (30%), tačnije o načinu na koji se ljudi u mešovitim migracijama „snalaze dok putuju“, koje su „njihove priče“, da li ima nekih „pozitivnih ishoda iz teških situacija kroz koje su prošli“.

84% učenika steklo je nova znanja na radionicama

Stručni skupovi

Kako bi se unapredili kapaciteti nastavnika i nastavnog osoblja za rad sa decom u mešovitim migracijama na lokalnom nivou, tokom juna i jula 2023. godine održana su dva stručna skupa (tribine) u Subotici u (27.06.2023) i Beogradu (03.07.2023) na kojima je učestvovalo 48 osoba.

Nastavnici i nastavno osoblje ukupno 14 srednjih, osnovnih škola i gimnazija iz Subotice i Beograda, pohađalo je skupove na kojima su predstavljeni sistemi obrazovanja zemalja iz koje dolaze deca u mešovitim migracijama i problemi sa kojima se susreću u zemljama porekla. Dati su i predlozi za zaštitu dece, uključujući i zaštitu od internet nasilja.

Takođe, program skupova odobren je od strane Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja i potpada pod program stručnog usavršavanja koji zaposlenima na poslovima obrazovanja i vaspitanja omogućava sticanje neophodnih bodova.

Prosečna starost učesnika iznosila je 46 godina, a prosečna dužina njihovog rada u obrazovanju - 10,5 godina. Većinu učesnika na skupovima (65%) čine žene.

Istraživanje – rad sa decom u mešovitim migracijama

Metodologija

Cilj istraživanja jeste da se ispitaju potrebe i izazovi sa kojima se nastavnici i nastavno osoblje susreću u radu sa decom u mešovitim migracijama. Istraživanje je sprovedeno sa učesnicima skupova u Subotici i Beogradu. Prikazani podaci prikupljeni su kvantitativnim putem (anketa u kojoj je učestvovalo 42 osobe), a uzeti su u obzir i pojedinačni odgovori na otvorena pitanja u upitniku. Putem evaluativnog upitnika, 44 osobe ocenile su kvalitet skupova i dale smernice i sugestije za dalje unapređenje sličnih inicijativa.

Rezultati

U istraživanju je učestvovalo 42 ispitanika, od čega je 88% ženskog pola. Prosečna starost iznosila je 46 godina. Više od polovine ispitanika je uzrasta između 41 i 50 godina, a jedna četvrtina između 31 i 40 godina; 7% ima između 18 i 30 godina, a 17% je starije od 50 godina.

Većina ispitanika ima preko 10 ili 20 godina iskustva u prosvetnom radu.

Dužina rada u prosveti

11-20 godina	36%
21+ godina	29%
6-10 godina	19%
0-5 godina	17%

Najveći broj ispitanika rade u nastavi i direktno sa učenicima. Polovina ispitanika zaposlena je u srednjim stručnim školama. Njih 43% radi u osnovnim školama, a 7% u gimnazijama.

Profil

Nastavnik	54%
Pedagog i školski pedagog	19%
Psiholog	19%
Direktor škole	4%
Zamenik direktora škole	2%
Spoljašnji saradnik	2%

Takođe, tačno 50% ispitanika izjavilo je da ima iskustva u radu decom u mešovitim migracijama. Od tog broja, dve trećine ispitanika zaposleno je u subotičkim školama, a jedna trećina u školama u Beogradu. Prosečna dužina rada u prosveti ovih ispitanika iznosi između 11 i 20 godina.

Ova grupa ispitanika identifikovala je najčešće izazove u radu sa učenicima u mešovitim migracijama. Većina nastavnika i nastavnog osoblja u Subotici i u Beogradu sa iskustvom u radu sa decom u mešovitim migracijama kao glavnu barijeru u

učenju i obrazovanju učenika izbeglica i migranata vidi otežanu komunikaciju na srpskom jeziku, kao i probleme u prilagođavanju nastavi i novom školskom okruženju. Nedostatak dokumenata, kao i problem sa utvrđivanjem nivoa prethodnog znanja ovakvih učenika, takođe su neki od izazova. Dati odgovori su prikazani u tabeli.

Najveći izazovi u radu sa decom u mešovitim migracijama

Jezička barijera, komunikacija	43%
Prilagođavanje nastavi i sredini, socijalizacija	20%
Kulturološke razlike	14%
Nivo znanja	6%
Nedostatak dokumentacije iz prethodnog školovanja	6%
Učenje srpskog jezika	6%
Pružanje podrške detetu	6%

Rešenje ovakvih izazova, ova grupa ispitanika najčešće vidi u promeni obrazovnog sistema i predlaže ne samo dodatne „kurseve jezika za učenike“, „pripremnu godinu za usvajanje srpskog jezika“, „centar za učenje jezika na nivou grada“, „centar za podršku porodicama i školi“, već i obuke i „kulturološke radionice sa nastavnicima“, dakle jedan jasno definisan sistem podrške za učenike u vidu jezičke nastave i inkluzivnih aktivnosti, kao i podrške za nastavnike, koji podrazumeva vodiče, primere dobre prakse i smernice relevantnog ministarstva, ali i prisustvo nastavnih asistenata ili kulturnih medijatora u školama.

Preporuke za prevazilaženje izazova

Promena sistema obrazovanja	29%
Dodatni rad sa decom i roditeljima	25%
Obuke za rad sa decom	17%
Uputstva i smernice	13%
Prevodioci/ kulturni medijatori u školama	8%
Pomoć u nastavi/ asistenti	8%

U većini slučajeva (71%) ispitanici koji imaju iskustva u radu sa decom u mešovitim migracijama održavaju kontakt i sa njihovim roditeljima i drugim članovima porodice. Tu najveće poteškoće vide u jezičkoj barijeri (44% datih odgovora), kao i u razlikama u kulturi (30%), a zatim i u nedovoljnem poznавању načina vaspitanja i odgoja dece u kulturama iz kojih potiču (15%). Tako pojedinačni ispitanici navode da je važno da se roditelji „motivišu da šalju decu u školu“, zatim da saznaju o „našim školskim aktivnostima, navikama, igrama, kulturi“. Sa druge strane, neki ispitanici zaključuju da je jedna od glavnih prepreka za nastavnike „nepoznavanje kulturnih praksi porodica, kao što su običaji, religija, odnosi majka-otac-dete...“ i slično.

Ova grupa ispitanika izdvojila je određene faktore koji po njihovom mišljenju mogu da unaprede inkluziju dece u mešovitim migracijama u obrazovni sistem Srbije. To su pre svega rad na učenju srpskog jezika, zatim obučavanje nastavnog osoblja za rad sa ovom populacijom i razvoj smernica i vodiča za nastavu, kao i podsticanje inkluzivnih aktivnosti sa decom iz Srbije, što je i prikazano u delom pruženih odgovora.

Faktori koji mogu da unaprede inkluziju/integraciju dece u mešovitim migracijama u obrazovni sistem Srbije

Učenje srpskog jezika	35%
Obuke za nastavnike	17%
Zajedničke aktivnosti sa lokalnom decom	13%
Smernice za nastavnike	13%
Individualni rad sa decom	9%
Podrška u nastavi - asistent	9%
Psihološka podrška deci	4%

Samо 10% ispitanika sa iskustvom u radu sa decom u mešovitim migracijama ima saznanja o postojećim programima i resursima posvećenim integraciji i inkluziji ove dece, a četvrtina ispitanika sarađuje sa nekom od lokalnih organizacija čiji su programi namenjeni zaštiti ljudi u mešovitim migracijama. Samo trećina zna za obuke koje su na raspolaganju nastavnicima i nastavnom osoblju usmerene na prevazilaženje kulturoloških barijera i rad sa decom u mešovitim migracijama.

Sa druge strane, ako se uzmu u obzir odgovori učesnika skupova koji nemaju prethodnog iskustva u radu sa decom u migracijama, odgovori su donekle slični prethodnoj grupi ispitanika.

Gledajući lokaciju, udeo ovih ispitanika je jednako raspoređen – 52% zaposlen je u školama u Subotici, a 48% u školama u Beogradu. Po 38% ispitanika ima preko 10 ili preko 20 godina iskustva u prosvetnom radu.

Oni kao najveće izazove u radu sa decom u mešovitim migracijama navode nepoznavanje jezika nastave i međusobne kulturološke razlike. Jedan deo ispitanika koji je dao odgovor

na ovo pitanje, uopšte nije upoznat sa izazovima sa kojima se susreću ovi učenici.

Najveći izazovi u radu sa decom u mešovitim migracijama

Jezička barijera, komunikacija	32%
Kulturološke razlike	23%
Prilagođavanje nastavi i sredini, socijalizacija	16%
Nivo znanja	13%
Ne znam	13%
Pružanje podrške detetu	3%

Što se tiče preporuka koje bi pomogle da se prevaziđu navedeni izazovi, ova grupa ispitanika fokus stavlja na upoznavanje srpskog jezika i kulture, ali i upoznavanje sa kulturama iz kojih dolaze deca u mešovitim migracijama, kao što predlaže i određena sistemska rešenja – „dopune zakona, pravilnika,... sa jasnim smernicama“, „razvijen sistem integracije“ i slično.

Preporuke za prevazilaženje izazova

Jezik i kultura	26%
Sistemska rešenja	19%
Obuke za rad sa decom	15%
Dodatni rad sa decom i roditeljima	15%
Ne znam	11%
Prevodioci/ kulturni medijatori u školama	7%
Pomoći u nastavi/ asistenti	7%

Ispitanici koji nemaju iskustva u radu sa decom u mešovitim migracijama predlažu i određena rešenja koja mogu da unaprede inkluziju u obrazovni sistem. Tako većina ispitanika naglašava učenje srpskog jezika i „pomoći deci pri učenju jezika“, kao i međusobnu razmenu znanja o kulturama Srbije i zemalja porekla dece izbeglica i migranata. Sa druge strane, skoro trećina ispitanika ne zna odgovor na ovo pitanje.

Faktori koji mogu da unaprede inkluziju/integraciju dece u mešovitim migracijama u obrazovni sistem Srbije

Ne znam	28%
Učenje srpskog jezika	24%
Kulturna razmena i učenje o kulturama	24%
Obuke za nastavnike	12%
Sistemska rešenja	12%

Ova grupa ispitanika uglavnom ne sarađuje sa lokalnim organizacijama koje pružaju zaštitu osobama u mešovitim migracijama (76%) i nisu joj poznati programi i resursi posvećeni inkluziji i integraciji dece u mešovitim migracijama u obrazovni sistem Srbije (100%). Sa druge strane, ideo onih koji su upoznati sa obukama za nastavnike posvećenih prevazilaženju kulturoloških barijera i radu sa populacijom dece u mešovitim migracijama je viši (43%) nego u grupi ispitanika koji su radili ili trenutno rade sa decom u mešovitim migracijama (33%).

„Treba prilagoditi nastavne metode individualnim potrebama deteta. Dete jako brzo prihvata i snalazi se, ukoliko je dobra volja i posvećenost prosvetnog radnika. Kulturološke barijere postavljaju odrasli!“ Nastavnica, 55 godina, Beograd

Evaluacija stručnih skupova

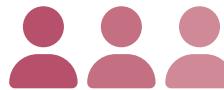
Ukupno je 44 osobe dalo svoje mišljenje o kvalitetu stručnih skupova i učestvovalo u evaluativnom upitniku, od čega je 26 učesnika u Subotici i 18 u Beogradu.

Prema prikupljenim podacima, skupovi su opravdali očekivanja većine ispitanika (potpuno se slažem 59%, slažem se 30%) i pomogli im da bolje razumeju predstavljene teme (potpuno se slažem 66%, slažem se 25%), kao i da su prilagođeni potrebama i aspiracijama učesnika skupova (potpuno se slažem 57%, slažem se 25%). Procenat ispitanika koji su izjavili da su saznali nešto novo iznosi 68%.

Polovina ispitanika je sugerisala teme o kojima bi želeli da steknu dodatna saznanja putem sličnih skupova. To su najčešće detalji o različitim kulturama, načinu života i obrazovnom sistemu, „dobrim praksama i udžbenicima i materijalima“ u zemljama iz kojih dolaze deca u migracijama, kao i metodologije i načina „prilagođavanje programa potrebama dece i osnaživanje i podrška nastavnicama“, zatim odlikama dece u migracijama i slično.

Predlozi tema

Kultura, način života	14%
Prilagođavanje obrazovnih programa	14%
Prilagođavanje dece	14%
Podrška nastavnicima	14%
Integracija	14%
Internet - bezbednost i rizici	14%
Sistemi obrazovanja u drugim zemljama	9%
Mešovite migracije	9%

68% nastavnika i nastavnog osoblja steklo je nova znanja

A blurred background image of a classroom with rows of desks and chairs, creating a soft, out-of-focus effect.

19

Obrazovanje u zemljama porekla

U ovom poglavlju biće predstavljeni sistemi obrazovanja u zemljama iz kojih dolazi veliki broj dece migranata, tražilaca azila i izbeglica, kao i identifikovani problemi i izazove sa kojima se najčešće susreću na individualnom i sistemskom nivou, sa fokusom na osnovno i srednjoškolsko formalno obrazovanje. Predstavljeni obrazovni nivoi nisu isključivi i podrazumevaju dodatne podele u nivoima i stepenima.

Ukrajina

Obrazovni sistem podrazumeva:¹

- predškolsko obrazovanje – obavezno je za decu uzrasta do 6 godina. Obuhvata jaslice (deca uzrasta od 2 meseca do 3 godine) i vrtić (3-6 godina);
- osnovno obrazovanje – obavezno je za decu od 6 do 10 godina i traje 4 godine, od 1. do 4. razreda;
- srednje obrazovanje – deli se na: a) osnovno – za decu uzrasta 10 i 15 godina i traje 5 godina, od 5. do 9. razreda) i b) potpuno - za učenike od 15 do 17 godina, traje od 10. do 11. ili 12. razreda). Potpuno srednje obrazovanje nije obavezno;
- visoko obrazovanje – stiče se na univerzitetima, akademijama i institutima u trajanju od 2 do 6 godina.

Predškolsko obrazovanje je obavezno, kao i prvih 9 razreda škole.

Časovi u prvom razredu osnovne škole traju 35 minuta, a od drugog razreda 45 minuta. Školska godina počinje u septembru i traje do juna. Nastava se održava na ukrajinskom jeziku. Ocene nose vrednost od 1 do 12 poena, gde je 12 vrednovana kao „odličan“.

Nakon uspešno završene osnovne i srednje škole, učenici polažu **atestaciju**, ispit znanja iz više predmeta.

Nakon završenog devetog razreda, učenici mogu da upišu srednje stručne škole ili akademске liceje, gimnazije, koledže (koji ih pripremaju za upis na fakultete i akademsko obrazovanje) i tako nastave potpuno srednje obrazovanje koje završavaju polaganjem državnog ispita.

Nakon završetka studija, studenti mogu da steknu znanja osnovnim i postdiplomskim studijama na nivou **bakalavr-a**, specijaliste, mastera (**magistra**), doktora nauka i slično.

Problemi i izazovi

- Uticaj ratnog sukoba sa Rusijom od februara 2022. godine – relokacija i/ili zatvaranje škola i univerziteta; pitanja održavanja i dinamike obrazovnog procesa na svim nivoima, uticaj psiholoških faktora na učenike i nastavnike.
- Izbeglištvo i odlazak učenika, nastavnika i nastavnog osoblja u okviru i izvan granica Ukrajine.²

Učenje na daljinu – pitanja digitalnog pristupa za sve učenike i raspoloživih tehničkih kapaciteta (pristup internetu i računaru, naročito u domaćinstvima sa više dece školskog uzrasta), pitanja evaluacije i ocenjivanja.

- Rezultati učenja i kvalitet stečenog obrazovanja.

Avganistan

Obrazovni sistem podrazumeva:³

- osnovno obrazovanje – versko i akademsko. Osnovno obrazovanje namenjeno je deci od 7 do 13 godina i završava se u 6. razredu;
- srednje obrazovanje – traje od 7-12. razreda. Može biti a) niže srednje obrazovanje (**maktabeh motaveset**) koje traje od 7. do 9. razreda; b) više srednje obrazovanje (**doreyeh aali**) i c) srednje stručno obrazovanje – u trajanju od 10. do 12. razreda;
- visoko obrazovanje - različitog stepena, obično u trajanju od 2-4 godine.

Sistem ocenjivanja donosi od 0 do maksimalnih 100 poena. Obavezno je školovanje do devetog razreda. Školska godina traje od marta do novembra. Nastava se održava na paštunskom i dariju, varijanti persijskog jezika kojim se govori u Avganistanu. Nakon završene osnovne ili srednje škole, kao i pri upisu novu školu, učenici moraju da polažu završni odnosno prijemni ispit.

Sa talibanskim vladavinom i uvođenjem šerijata, dolazi do radikalizacije pristupa obrazovanju, naročito devojčica i na nivou srednjeg i visokog obrazovanja. Od 2021. devojčicama je zabranjeno da pohađaju srednje škole, čineći tako Avganistan jedinstvenom zemljom na svetu sa ovakvom vrstom zabrane.⁴

Problemi i izazovi

- Fundamentalistički pristup obrazovanju – ukidanje škola i univerziteta, proterivanje nastavnika i profesora, uvođenje verske nastave u svim nivoima obrazovanja;
- Zabранa pristupa obrazovanju devojčica;
- Kapaciteti škola, nastavnog osoblja i kvalitet obrazovanja;⁵

- Decenijski ratni sukobi, siromaštvo i izbeglištvo;
- Dostupnost škola i njihova udaljenost od kuće deteta, smanjena bezbednost u školi i na putu do nje;
- Prekid školovanja usled izbeglištva, sociokulturalnih, ekonomskih i drugih faktora i rizika (npr. dečiji brakovi, dečiji rad, prisilna regrutacija...);⁶
- Nepismenost.⁷

Irak

Obrazovni sistem podrazumeva:⁸

- predškolsko obrazovanje – za decu uzrasta 4-5 godina, i traje dve godine;
- osnovno obrazovanje – učenici od 6 do 11 godina, od 1. do 6. razreda.
- srednje obrazovanje – a) niža srednja (prelazna) škola – za učenike od 7. do 9. razreda uzrasta od 12-15 godina (*al-marhalla al-mutawassita*); b) viša srednja škola (*al-marhalla al-i-dadiyyaa*) i c) srednja stručna škola (*al-marhalla al-i-dadiyyaa al-mihaniyya*) – obe traju 3 godine i pohađaju ih učenici od 16-18 godina;
- visoko obrazovanje – nakon završenih srednjih stručnih, tako i viših srednjih škola studenti mogu da steknu tercijarno obrazovanje različitog stepena, u trajanju od 3 do 6 godina.

Sistem ocenjivanja je takav da od prvog do četvrtog razreda najviša ocena iznosi 10 bodova. U petom razredu se menja sistem ocenjivanja, gde je skala od 0 do maksimalnih 100 bodova („odličan“). Obaveznim se smatra obrazovanje do šestog razreda (odnosno do devetog razreda u autonomnom regionu Kurdistana). Školska godina počinje u septembru i traje do juna.

Nastava se obavlja na arapskom i kurdskom jeziku. Časovi traju 45 minuta.

Obrazovanje je besplatno u državnim školama na svim nivoima. Predškolsko obrazovanje nije obavezno u Iraku. Nakon obe etape srednjeg obrazovanja, učenici polažu završni ispit.

Problemi i izazovi

- Ratna razaranja – dovode do uništenja škola i opterećenosti preostalih škola povećanjem broja učenika, internog raseljavanja i izbeglištva učenika i nastavnika, neredovnog školovanja, traumatizacije i uticaja psiholoških faktora na učenike, nastavnike i njihove porodice.⁹
- Oštećena/nepostojeća infrastruktura (putevi, struja, voda), loši higijenski i sanitarni uslovi u školama i loš kvalitet gradnje škola (blato, slama, šatori).¹⁰
- Smanjeni kvalitet i dostupnost obrazovanja.¹¹

Sirija

Obrazovni sistem podrazumeva:¹²

- predškolsko obrazovanje – za decu uzrasta 3-5 godina.
- osnovno obrazovanje – a) osnovna škola – od 1-6. razreda za učenike od 6 do 11 godina; b) srednja prelazna škola – od 7-9. razreda koju pohađaju učenici uzrasta od 12-15 godina;
- Srednje obrazovanje – a) viša srednja škola i b) srednja stručna škola – od 10-12 razreda za učenike od 16-18 godina;
- visoko obrazovanje – nakon završene srednje škole, u zavisnosti od nivoa i stepena obrazovanja, traje od jedne do šest godina.

Slično kao i u Iraku, osnovnu i nižu srednju školu u Siriji učenici pohađaju u istoj instituciji i nakon čega polažu završni ispit i nastavljaju sa obrazovanjem u nekoj od viših srednjih ili srednjih stručnih škola. Osnovno i srednje obrazovanje traju ukupno 12 razreda, od čega je obavezno 9. Ocenjivanje je na skali od 0-100, a školska godina traje od septembra do juna.

Problemi i izazovi

- Rat, nasilje i prirodne katastrofe¹³ - mnoge škole su razorene ili se koriste u vojne i stambene svrhe; većina stanovništva je interna raseljena ili izbegla iz zemlje; snabdevanje vodom i strujom je otežano.
- Prekid školovanja prouzrokovani siromaštvom, izbeglištvom, sociokulturalnim uslovima i rizicima (npr. dečiji rad, prisilna regrutacija itd...).
- Smanjen je kvalitet i dostupnost obrazovanja, posebno za devojčice.¹⁴
- Manjak nastavnika i nastavnog osoblja.

Burundi

Obrazovni sistem podrazumeva:¹⁵

- predškolsko obrazovanje – za decu uzrasta od 3 do 5 godina.
- osnovno obrazovanje – (*enseignement fondamental*) za učenike od 1. do 9. razreda uzrasta 6 do 15 godina; a) osnovna škola – tri ciklusa po dva razreda, počevši od 1-6. razreda; b) niža srednja škola – od 7-9. razreda za učenike uzrasta do 15 godina;
- srednjeobrazovanje – a) viša srednja škola (*enseignement postfondamental*) – od 10-12. razreda koju pohađaju učenici uzrasta od 15-18 godina i b) srednja stručna škola – od 10-12 razreda za učenike od 15-18 godina;

- visoko obrazovanje – nakon završene srednje škole, u zavisnosti od nivoa i stepena obrazovanja, traje od dve do tri godine.

Vrtići i predškolske ustanove su privatni i plaćaju se. Osnovna škola je obavezna i besplatna i učenici polažu završne ispite na kraju 6, 10. i 13. razreda. Za ocenjivanje se koristi skala u rasponu od 0-20 u osnovnoj školi, a tokom kasnijeg školovanja i skala od 0-100 (gde se najviši broj poena rangira kao „odličan“). Časovi traju 30-35 minuta u osnovnim i 45 minuta u srednjim školama, a nastava se drži na kirundiju, francuskom ili engleskom. Školska godina traje od septembra do juna.

Problemi i izazovi

- Etnički sukobi, građanski rat i siromaštvo.
- Nedostatak infrastrukture (struja, pijača voda).
- Nedovoljno nastavnika i škola.
- Smanjen kvalitet i dostupnost obrazovanja, posebno za devojčice (maloletnički brakovi usled neželjene trudnoće).¹⁶
- Dečiji rad.¹⁷ Mali broj učenika ostaje u školi dok ne završi školovanje.
- Deca bez dokumenata – otežan pristup besplatnom zdravstvu i školovanju.¹⁸

27

Zaključci i preporuke

Inkluzivno obrazovanje dece iz migrantske i izbegličke populacije predstavlja izazov i zahteva sveobuhvatni pristup, kao i učešće ne samo nastavnika i nastavnog osoblja u srednjim i osnovnim školama, roditelja, staratelja i vršnjaka, već i relevantnih ministarstava, organa i institucija, ali i organizacija civilnog društva, lokalne zajednice, kao i samih migranata, tražilaca azila i izbeglica i njihovih zajednica u Srbiji.

Često broj učenika koji pohađaju nastavu varira iz meseca u mesec, nezavisno od dinamike trajanja školske godine. Fluktuaciji ovih učenika u školama neretko doprinosi trend odlaska dece iz zemlje, kao i dolazak novih učenika u toku polugodišta, što itekako utiče na obrazovni sistem, kao i na individualni razvoj samog deteta. Prema podacima UNICEF-ove Radne podgrupe za zaštitu dece,¹⁹ tokom juna 2023, ukupno je 27 dece smeštenih u centrima u Šidu, Vranju i Krnjači pohađalo lokalne osnovne (23 učenika) i srednje škole (4 učenika), kao i petoro nepräocene i dece koja su na putu razdvojena od roditelja ili staratelja, smeštenih u relevantnim ustanovama i prihvatilištima.

Deca u mešovitim migracijama suočavaju se sa mnogim izazovima tokom obrazovanja u Srbiji. Oni često nedovoljno poznaju srpski jezik, čak i u slučajevima kada im je dodeljen izbeglički status i u Srbiji žive duži vremenski period, zatim ne poznaju dovoljno lokalnu kulturu i navike, otežano prate nastavu i usvajaju gradivo. Mnogi od njih nisu redovno pohađali školu ni u zemljama porekla, ili se tamošnji sistemi značajno razlikuju od onog u Srbiji. Takođe, uprkos tome što se sumarno govori o deci

u mešovitim migracijama, treba imati u vidu njihove individualne potrebe u učenju, zatim raznolikost njihovog porekla, kultura, religija, maternjeg jezika i okolnosti koje su prouzrokovale migraciju, kao i potencijalna traumatična iskustva koja su doživeli u zemlji porekla ili na putu do Srbije.

Porodice migranata, tražilaca azila i izbeglica u Srbiji, a naročito nepraćena i razdvojena deca, suočavaju se sa siromaštvo, kao i dugovanjima, najčešće takozvanim „agentima“ - krijumčarima koji im pomažu da se kreću preko granica. Nepraćena deca (i mlađi) često trpe pritisak svojih porodica u zemlji porekla da nastave put i dođu do željene zemlje destinacije, kako bi počeli da zarađuju i šalju novac kući.²⁰ Roditeljima je potrebna podrška da obezbede potrebne školske materijale, kao i dodatna pomoć za obrazovanje dece. Svi navedeni faktori otežavanju proces prilagođavanja nastavi, i proces učenja i postignuća, kao i samu motivaciju deteta.

Sa druge strane, iako dele klupe sa decom u mešovitim migracijama, ispitani učenici iz lokalne populacije ne poznaju okolnosti i kulture iz koje potiču njihovi vršnjaci. Zato je organizovanje aktivnosti koje podstiču upoznavanje sa vršnjacima iz drugih kultura put ka rušenju stereotipa i podsticanju bolje komunikacije i međusobne razmene, a samim tim i jačanju razredne kohezije.

Pružanje odgovarajućeg obrazovanja za decu (i mlađe) migrante, tražioce azila i izbeglice u Srbiji izazov je i za nastavnike i drugo osoblje koje radi sa ovim učenicima. Obrazovni sistemi, školski programi i metode rada, načini ocenjivanja i vrednovanja u zemljama iz kojih potiču deca u mešovitim migracijama se u većini slučajeva razlikuju od onih koji se primenjuju u srpskim školama. Važna je i uloga roditelja i članova porodice deteta, što predstavlja izazov sam po себи – od uspešne komunikacije do međusobne saradnje.

Posebne izazove ima rad sa nepraćenom i razdvojenom

decom, te je dobra komunikacija sa zakonskim starateljem, kao i sa ostalim pružaocima usluga (poput kulturnih medijatora, vaspitača) ključna u njihovoj inkluziji u školski sistem.

Istraživanje je pokazalo da je nastavnicima i nastavnom osoblju potrebna sistemska podrška, kako u direktnom radu sa decom u mešovitim migracijama, tako i kroz smernice i procedure. Oni su naglasili važnost učenja srpskog jezika, upoznavanja sa kulturom Srbije, ali i nedostatak nastavnih materijala i važnost sticanja znanja o zemljama porekla, kao bitne u unapređivanju procesa prilagođavanja učenika.

Pomoć u nastavi takođe je preporuka identifikovana kao faktor koji doprinosi radu sa ovom decom. Bilo da su to asistenti u nastavi ili kulturni medijatori u školama, njihovo prisustvo, po mišljenju ispitanih nastavnika, olakšava proces prilagođavanja i pomaže detetu da prevaziđe kulturni i jezički jaz u novoj sredini.

Poseban problem čini nedostatak svedočanstava iz ranijih razreda, te nastavnici često nemaju dovoljno informacija o prethodnom školovanju, a otežano je i utvrđivanje odgovarajućeg nivoa znanja učenika pri upisu u školu.

Ispitani nastavnici nedovoljno poznaju sisteme obrazovanja, kao i specifičnosti zemalja porekla dece u mešovitim migracijama. Dalji razvoj edukativnih programa i odgovarajućih obuka za nastavnike i nastavno osoblje, prestavljaju put ka kontinuiranom osnaživanju kapaciteta nastavnika, ali i inkluzivnih potencijala samog sistema obrazovanja.

Sa druge strane, istraživanjem je utvrđena nedovoljna upućenost nastavnika u postojeće resurse, kao i potreba za informisanjem o programima i sadržajima koji mogu da im pomognu u radu sa decom u mešovitim migracijama.

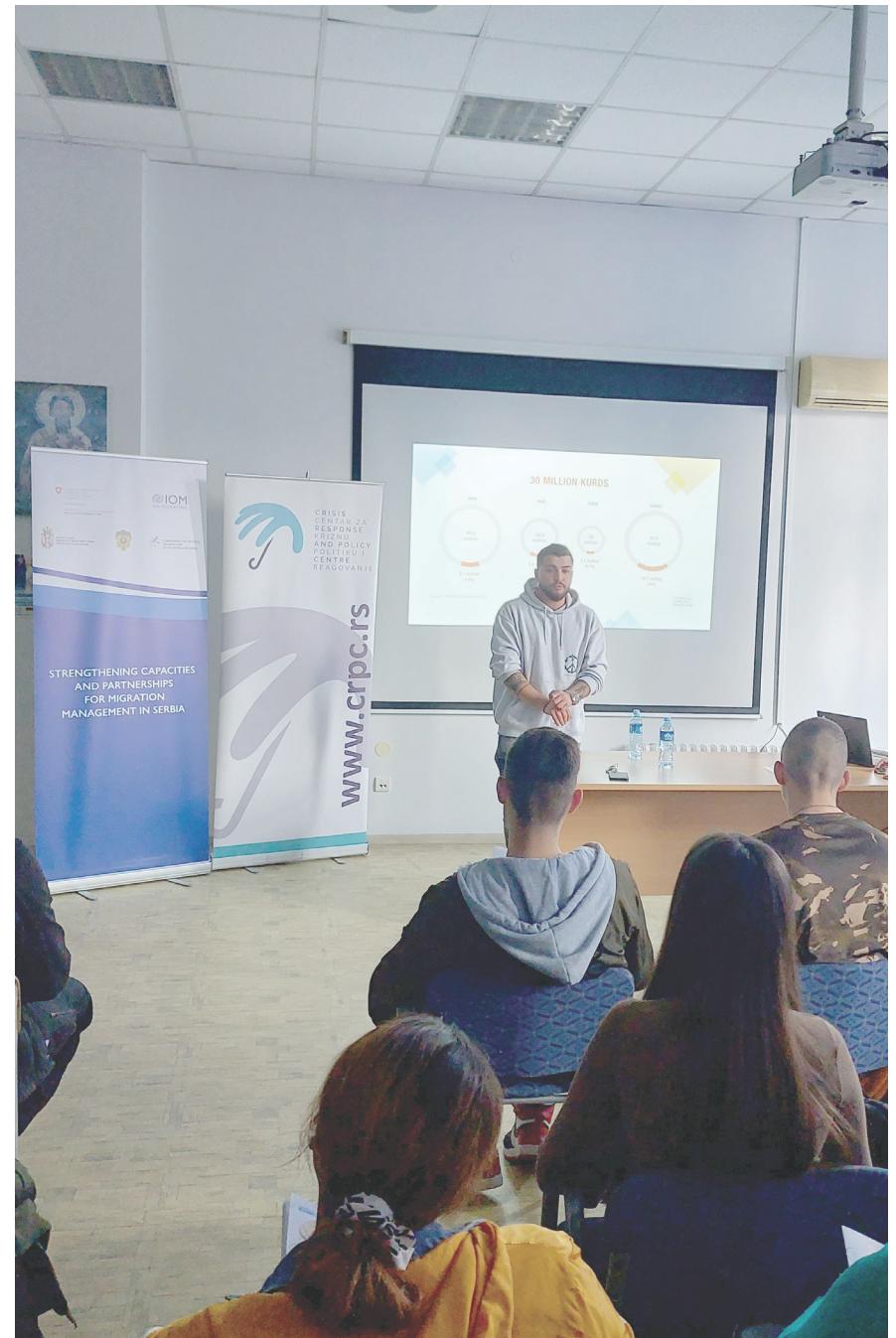
Takođe, dalje podsticanje saradnje sa lokalnim organizacijama, pre svega organizacijama civilnog društva koje se bave zaštitom i promocijom obrazovanja dece u mešovitim migracijama,

predstavlja preporuku za dalji rad.

Na kraju, govoreći o sistemskim rešenjima, iako se čine napor da se u inkluzivno obrazovanje uvrste deca migranti, tražioci azila i izbeglice,²¹ neophodno je kontinuirano praćenje efekata uvedenih promena, kao i dalji rad na razvoju i unapređenju sistema, naročito na jačanju kapaciteta samih nastavnika i školskih ustanova

Svako dete ima pravo na obrazovanje.

Konvencija UN o pravima deteta

A large, semi-transparent white number "33" is centered over a blurred photograph of a classroom. The classroom contains rows of wooden desks and chairs, all facing towards the front of the room where a teacher's desk would be.

Terminologija

Termini koji se koriste u tekstu su u gramatičkom muškom rodu i podrazumevaju muški i ženski pol osoba na koje se odnose. Termin „roditelj“ podrazumeva biološkog roditelja ili staratelja, odnosno osobu/e koja vodi ili je vodila primarnu brigu o deci.

U tekstu se koriste termini „deca u mešovitim migracijama“, kao i „deca migranti, tražioci azila i izbeglice“, kojima se podrazumevaju deca koja su prolazila ili borave u Republici Srbiji, koja većinom potiču iz zemalja Afrike i Azije, poput Avganistana, Iraka, Sirije, Burundija, a nezavisno od njihovog pravnog statusa, oblika migracije i uzroka kretanja. Slična definicija se primenjuje i na odrasle osobe.

Migracije se definišu kao „kretanje osoba ili grupe osoba, preko međunarodne granice ili unutar jedne države“, bez obzira na dužinu, sastav ili uzroke migracija.²² Mešovite migracije podrazumevaju kretanja osoba određenom rutom i načinima prevoza, iz različitih razloga i potreba i mogu da uključe tražioce azila, izbeglice, migrante i različite ranjive kategorije osoba, kao što su nepraćena deca, žrtve trgovine ljudima i slično.²³

35

Reference

1 - Za izvore o obrazovnom sistemu Ukrajine, pogledati: Ministarstvo obrazovanja i nauke Republike Ukrajine, <https://emergency.mon.gov.ua/educationsystem/> i druge izvore: <https://wenr.wes.org/2019/06/education-in-ukraine>, <https://ukrlawcouncil.org/en/education-system/>, <https://www.euroeducation.net/prof/ukrco.htm>

2 - Što je u maju 2022. obuhvatilo 16% učenika (665,000) i preko 25,000 nastavnika (6% od ukupnog broja). The World Bank – Ukraine Sectoral Briefs – Education: Impact of the War in Ukraine (May 2022), <https://reliefweb.int/report/ukraine/education-impact-war-ukraine-may-2022>

3 - <https://wenr.wes.org/2016/09/education-afghanistan>

4 - The Taliban Rule and the Radicalisation of Education in Afghanistan, <https://gchumanrights.org/preparedness-children/article-detail/the-taliban-rule-and-the-radicalisation-of-education-in-afghanistan-4945.html#:~:text=The%20Taliban%20have%20revised%20education,art%2C%20culture%20and%20civic%20education>

5 - Prema podacima iz 2021. samo 22% nastavnika ima odgovarajuće kvalifikacije odnosno završenih 14 razreda, <https://borgenproject.org/state-of-education-in-afghanistan/>. Prema podacima UNESCO-a (2021), samo 2% budžeta Avganistana izdvaja se za obrazovanje, <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-stands-all-afghans-ensure-youth-and-adults-afghanistan-especially-women-and-girls-achieve>

6 - <https://www.unicef.org/afghanistan/education; https://www.unicef.org/afghanistan/child-protection#:~:text=Afghan%20girls%20face%20early%20marriage,armed%20conflict%20and%20sexual%20exploitation>

7 - Prosečna pismenost odraslog stanovništva u Avganistanu je 38% 2015, što je znatno ispod svetskog proseka od 84%, <https://wenr.wes.org/2016/09/education-afghanistan>.

8 - Više o obrazovanju u Iraku: Education in Iraq, <https://wenr.wes.org/2017/10/education-in-iraq>

9 - What problems face Iraqi education? <https://middle-east-online.com/en/what-problems-face-iraqi-education>

10 - Gaps in Formal Education in Iraq (2021), <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/gaps-in-formal-education-in-iraq/gaps-in-formal-education-in-iraq--eci.pdf>

11 - Irački budžet za obrazovanje iznosi 6% ukupnog budžeta države, po čemu ova zemlja spada u zemlje sa najnižom stopom davanja za obrazovanje u zemljama u okruženju, <https://www.unicef.org/iraq/what-we-do/education#:~:text=Main%20bottlenecks%20to%20be%20addressed,and%20girls%3B%20and%20inequitable%20distribution>

12 - Više o obrazovanju u Siriji: <https://wenr.wes.org/2016/04/education-in-syria; https://www.nuffic.nl/en/education-systems/syria/chart-education-system-in-syria; http://www.irfad.org/iraq-education/#~:text=The%20official%20educational%20cycle%20in,scientific%20and%20literary%20and%20secondary>

13 - Procenjuje se da je 40% škola u Siriji oštećeno u ratnim

dejstvima (8 Facts about education in Syria, <https://borgenproject.org/education-in-syria/>).

Takođe, krajem februara, razorni zemljotres jačine 7,8 stepeni pogodio je Tursku i Siriju i ugrozio 18 miliona ljudi u obe zemlje, <https://www.worldvision.org/disaster-relief-news-stories/2023-turkey-and-syria-earthquake-faqs>

14 - Prema podacima UNICEF-a, polovina dece od 5-17 godina ne pohađa školu, <https://www.unicef.org/syria/every-day-counts>

15 - Više o obrazovnom sistemu Burundija: <https://fortuneofafrica.com/burundi/burundi-education-system/>; <https://www.scholaro.com/db/countries/Burundi/Education-System>; https://www.epdc.org/sites/default/files/documents/Burundi_OOSC_Profile.pdf

16 - <https://www.unicef.org/burundi/education>

17 - Minimalna zakonska granica za rad je 16 godina. Dečade u poljoprivredi, ali i u rудarstvu, građevinarstvu, najčešće „na crno“. Neretko su izložena su prosjačenju, radnoj i seksualnoj eksploraciji, trgovini ljudima.

Forced Labor Reports – Burundi, <https://www.dol.gov/agencies/ilab/resources/reports/child-labor/burundi#:~:text=of%20Child%20Labor-,Children%20in%20Burundi%20are%20subject-ed%20to%20the%20worst%20forms%20of,work%20and%20education%20in%20Burundi>

18 - Samo 66% dece mlađe od 5 godina ima krštenicu, <https://www.unicef.org/burundi/child-protection>

19 - UNICEF, jun 2023

20 - Vještica, S i Dragojević, M. (2019). Ljudi gejma: Neregularno kretanje i rizici, Beograd, Centar za kriznu politiku i reagovanje, <http://www.crpc.rs/wp-content/uploads/2021/10/Ljudi-gejma-SR.pdf>

21 - Stručno uputstvo za uključivanje učenika izbeglica/tražilaca azila u sistem obrazovanja i vaspitanja, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (2017), br. 601-00-00042/2017-18 od 5.5.2017.

<https://prosveta.gov.rs/wp-content/uploads/2022/02/B-4-4-STRUCNO-UPUTSTVO-migranti.pdf>
Priručnik za škole u realizaciji stručnog uputstva za uključivanje učenika izbeglica/tražilaca azila u sistem obrazovanja i vaspitanja, MPNTR, decembar 2017, <https://www.unicef.org-serbia/publikacije/prirucnik-za-skole-u-realizaciji-strucnog-uputstva-za-uključivanje-ucenika>

Od srpskog kao stranog jezika do srpskog kao jezika okruženja i obrazovanja, Filološki fakultet, mart 2018, <https://www.unicef.org-serbia/publikacije/od-srpskog-kao-stranog-jezika-do-srpskog-kao-jezika-okruzenja-i-obrazovanja>

22 - IOM (2011). Glossary on Migration (2nd edition). Geneva: International Organization for Migration, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml25_1.pdf

23 - <https://www.migrationdataportal.org/themes/mixed-migration>

Izvori fotografija:

Centar za kriznu politiku i reagovanje
Photo by MChe Lee on Unsplash

